

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АГРАРЛЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕШЕЛІК ӘРІПТЕСТІК

ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО В АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN AGRICULTURAL SECTOR
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Р.Қ. КОНУСПАЕВ^{*1}

Э.Ф.К.

Т.Ж. ДЕМЕСИНОВ¹

Э.Ф.К., қауымдастырылған профессор

Т.А. ТАИПОВ²

Э.Ф.К., профессор

¹Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау, Қазақстан

²Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы, Қазақстан

*konuspaev@list.ru

Р.К. КОНУСПАЕВ¹

К.Э.Н.

Т.Ж. ДЕМЕСИНОВ¹

К.Э.Н., ассоциированный профессор

Т.А. ТАИПОВ²

К.Э.Н., профессор

¹Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова,

Кокшетау, Казахстан

²Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

R.K. KONUSPAYEV¹

C.E.Sc.

T.ZH. DEMESSINOV¹

C.E.Sc., Associated Professor

T.A. ТАИПОВ²

C.E.Sc., Professor

¹Sh. UalikhanovKokshetauStateUniversity, Kokshetau, Kazakhstan

²AlmatyAcademy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan

Аңдатпа. АӨК-де мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетіктерін жетілдіру бойынша теориялық тәсілдерді зерделеу және ұсынымдарды негіздеу мемлекет пен бизнес үшін өзара тиімділік жағдайында ауыл шаруашылығы өндірісінің ресурстық базасын кеңейтуге мүмкіндік беретін олардың қажеттілігі мен практикалық маңыздылығымен түсіндіріледі. Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы саласында мемлекеттік-жекешелік әріптестікті пайдалану проблемалары талданып, оның агроөнеркәсіптік кешеннің бәсекеге қабілеттілігін арттыру қажеттілігі көрсетілген. БҰҰ Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы ұсынған агробизнес-сті дамытудағы МЖӨ-нің кең таралған жобаларының 4 түрі ұсынылған. Аграрлық секторда мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің белсенді дамуына кедергі келтіретін себептер анықталды: қолма-қол ақшаның болмауы; көбінесе банктен кредит алу мүмкіндігінің төмендігі; мамандардың біліктілігінің жеткіліксіздігі. МЖӨ перспективалық бағдарламалары үшін елеулі әлеуеті бар негізгі бағыттар айқындалды: өсімдік шаруашылығы және мал шаруашылығы салаларында органикалық өнім өндіру; ет өнімдері мен сүт көлемін ұлғайту; көкөніс өсіруге ғана емес, гүл өсіруге де мамандандырылған жылыжай шаруашылығын дамыту. Аграрлық өндірісте мемлекеттік-жекешелік әріптестікті пайдаланудың SWOT талдауы берілген, оның күшті жақтары мен мүмкіндіктері, әлсіз жақтары мен қауіптері көрсетілген, сондай-ақ зерттеу нәтижелері бойынша республиканың АӨК-дегі МЖӨ институтын дамытуда тұжырымдамалық бағыттары айқындалған. Мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің мынадай артықшылықтары көрсетілген: оның тетігін пайдалану ауыл шаруашылығына қосым-

Кіріспе. Агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамуы нарыққа көшу нәтижесінде туындаған бірқатар жүйелік мәселелерді шешуді талап етеді және ауыл шаруашылығындағы және онымен байланысты салалардағы өндіріс үрдісіне қатысушылардың тиімді қызметіне негізгі кедергі болып табылады. Бағалардың диспропорциясы, тарату желілеріндегі кедергілерге байланысты өндірілген өнімді сату мәселелері, делдалдар мен өңдеуші кәсіпорындардың жоғары маржасы, кеңейтілген өндіріс үшін қажет кіріс деңгейіне жете алмау, нәтижесінде қарыз қаражатын тарту және өндіріс үрдісіне инновацияларды енгізу қиындықтары елдің агроөнеркәсіптік кешенінің өндірістік және экспорттық әлеуетінің көп дәрежеде жүзеге аспауына әкеледі.

Мемлекеттік қолдаудың қолданыстағы шаралары қазіргі кезде ауыл шаруашылығындағы қанағаттанарлықсыз жағдайдың себебі болып отырған мәселелерді шешпейді және оның барлық қатысушыларына, әсіресе шаруа және фермер қожалықтарына, ұсақ ауыл шаруашылық ұйымдарына қолжетімді емес болып табылады. Бұл жағдайда тек нарықтық механизмдерді қолдануға ғана емес, сонымен бірге мемлекеттік ресурстарды тиімді бөлуге және пайдалануға ықпал ететін мәселелерді шешудің жаңа жолдарын іздеу қажет.

Олардың бірі мемлекеттік-жеке меншік әріптестік (МЖӨ) механизмі бола алады, ол инфрақұрылымдық мәселелерді шешу үшін кеңінен қолданылуда. Агроөнеркәсіптік кешенде МЖӨ елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің және сонымен бірге импортты алмастырудың стратегиялық бағытын іске асырудың факторы болып табылады. Бірақ агроөнеркәсіптік кешендегі МЖӨ жобалары ауылдық жерлердегі әлеуметтік мәселелерді шешудің факторы болып табылатындығын да атап өту керек, өйткені жұмыс жоқ елді мекендерден еңбекке қабілетті тұрғындар бірінші кезекте қоныс аударады, бұл «демографиялық дағдарысты» тудырады және ауылдың «жойылуына» әкеледі.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Бұл тақырыпты зерттеуде, ауыл шаруашылығының өндірістік әлеуетін дамыту, аталған саладағы мемлекеттік-жеке меншік әріптестік механизмін пайдалану ерекшеліктеріне байланысты шетелдік және отандық экономист-ғалымдардың ғылыми еңбектері ілімдік және әдіснамалық негіз ретінде пайдаланылды.

Зерттеу мәселесінің әдіснамалық мәселелерін негіздеу және шешуде авторлар қазіргі экономикалық ілімнің негізгі ережелеріне сүйеніп, МЖӨ жобаларын пайда-

лануды анықтауда салыстырмалы, жүйелі талдау тәсілдерін пайдаланды.

Ғылыми зерттеудің ақпараттық базасы ретінде еліміздің ауыл шаруашылығы саласындағы мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті пайдалануға қатысты отандық және шетелдік жарияланымдар мен ғылыми-теориялық, ғылыми-практикалық конференциялар материалдары, салалық мемлекеттік бағдарламалар материалдары, мерзімді басылым мақалалары қолданылды.

Зерттеу әдістері ғылыми абстракция және экстраполяция, индукция және дедукция әдістері болып табылды. Теориялық ережелерді негіздеу жалпы ғылыми әдістер мен тәсілдерді, талдау және синтездеу әдісін, жүйелі және кешенді тәсілдерді қолдану негізінде жүзеге асырылды, ресми статистикалық материалдар мен интернет желісінің ақпараттық әлеуетінен басқа жеке бақылаулар мен ғылыми және тәжірибелік қызметтің қорытындыларының деректері пайдаланылды.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауыл шаруашылық ұйымы (ФАО) ауыл шаруашылық дамудың тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін МЖӨ пайдалану маңыздылығын атап өтеді, оны еңбек өнімділігі мен агроөнеркәсіптік кешеннің өсуін ынталандыру және бүкіл әлемде азық-түлік өндірісін арттыру тетігі ретінде қарастырады.

Инфрақұрылымдық жобаларда, білім беру мен медицинада кеңінен таралған, ауыл шаруашылығындағы МЖӨ бұл аграрлық секторды модернизациялауға және нәтижесінде ауыл шаруашылығын өндірушілерге және мемлекетке ғана емес, сонымен бірге жалпы қоғамға пайда әкелетін салыстырмалы түрде жаңа тәжірибе болып табылады. ФАО агроөнеркәсіптік кешенді дамыту саласындағы МЖӨ-ті «мемлекеттік институттар мен жеке әріптестер арасындағы тұрақты ауыл шаруашылық даму мәселелерін шешу үшін құрылған, МЖӨ жобасының өмірлік циклінің әр кезеңінде әріптестіктен күтілетін қоғамдық жеңілдіктер нақты анықталған, инвестициялық салымдар мен тәуекелдер бөлінетін және барлық серіктестер белсенді рөлге ие әріптестік ретінде анықтайды» [1].

ФАО агробизнесті дамыту саласындағы жалпыға ортақ МЖӨ жобаларының 4 түрін анықтайды:

• ішкі және сыртқы нарықтарға қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін, соның ішінде тізбектің өзінде сертификаттау арқылы нақты тауарлар тізбегін құру жос-парланған ауыл шаруашылығындағы құн-дылықтар тізбегін дамыту бойынша әріп-тестік; биоо-

лі, мемлекеттік сатып алулар және басқалар қаржыландырады [5].

Мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлерінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті күшейту, жеке мүдделерден гөрі мемлекеттік мүддеге жету үшін қалай жұмыс істеуге болатынын білетін адамдарды тарту үшін кадрларды таңдау, айқын және түсінікті «ойын ережелері», жобалардың іске асырылуына қоғамдық бақылау, агроөнеркәсіптік кешендегі МЖӨ дамуының ықтимал бағыттарын егжей-тегжейлі қарастыратын ауыл шаруашылық үйлестіру органының болуы, МЖӨ жобаларына қатысуға ниет білдірген ауыл шаруашылық өндірушілеріне әдістемелік және ақпараттық қолдау көрсету аталған механизмнің дамуына оң әсер ететіні сөзсіз. Мемлекет пен бизнес-қоғамдастықтың тиімді өзара іс-қимылы үшін перспективалы бағыттар агротехнопарктер болуы мүмкін, олар да ауыл шаруашылығы өнімдерінің отандық экспортын қолдау алаңы бола алады [6].

МЖӨ жобаларының инвестициялық тартымдылығын арттыру және МЖӨ тетігі бойынша ұзақ мерзімді инвестициялық жобаларды жоспарлау кезінде мемлекеттің жауапкершілігін арттыру мақсатында (қолжетімділік үшін төлем) кірістердің аз көлемінің кепілі түрінде бюджеттен төленуге айқындалған қаражаттың пайда болуы мен жеке сектордың алуы арасында уақытша айырманың пайда болу тәуекелін төмендету үшін «резервтік шотты» бөлу жолымен немесе «ағымдағы шығыстар» бабының шеңберінде жұмыстардың бюджеттік жоспарлау мәселесін пысықтау қажет [7].

МЖӨ өзіне тән қасиеттері мен функцияларымен әлеуметтік-экономикалық қатынастар ретінде бәсекелестік және инновациялық артықшылықтарды біріктіретін ресурстарды басқару моделі болып табылады [8].

МЖӨ жобаларын дамыту үшін айтарлықтай әлеуетке ие негізгі бағыттардың ішінде мыналарды атауға болады:

- өсімдік және мал шаруашылығында органикалық өнімдер өндірісі және «Органикалық өнім» сауда маркасымен халықаралық нарыққа шығу;

- сапалы азық-түлікке деген ішкі сұранысты қанағаттандыру үшін ірі қара мал еті мен сүтті өндіруді ұлғайту;

- көкөніс өсіруге ғана емес, сонымен қатар гүл өсіруге мамандандырылған жылжымайтын дамыту;

- өндірілген өнімді сақтау және қайта өңдеу үшін қажетті инфрақұрылымды қайта құру және салу;

- сыртқы нарыққа шығуды жеңілдету үшін өндірілетін өнімді ішкі нарықта түпкілікті тұтынушыға жеткізудің тиісті логистикалық сызбаларын әзірлеу;

- тұқым өндірісін дамыту, кешенді тыңайтқыштар, өсімдіктерді қорғау құралдары және т.б. инфрақұрылымдық жобалар;

- білім беру саласындағы жобалар, оның ішінде ғылыми нәтижелерді тәжірибеге енгізуге, ауыл шаруашылық өндірісіне қатысушылардың қазіргі заманғы технологиялар мен фермерлік әдістер туралы ақпаратқа қолжетімділігі, жастарды ауыл шаруашылық кәсіпорындарында жұмыс істеуге тарту және т.б.

Аталған бағыттарды жүзеге асыру үшін мемлекеттік қолдауды жалғастыру ғана емес, сонымен қатар ұлттық және шетелдік жеке капиталды, оның ішінде мемлекет пен жеке сектор арасындағы әріптестік тетіктерін іске асыру негізінде белсенді тарту қажет [9]. Мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің күшті және әлсіз жақтарын анықтау, мүмкіндіктері мен қауіп-қатерлерін талдау төмендегі кестеде жүзеге асырылған.

Сонымен, SWOT талдауының нәтижелері Қазақстан Республикасы агроөнеркәсіптік кешеніндегі МЖӨ институтын дамытудың келесі тұжырымдамалық бағыттарын анықтайды:

- жобаланған объектілерді локализациялау үшін ресурстық базаны барынша пайдалану мақсатында жобаларды іске асыруға кластерлік тәсілді пайдалану;

- мамандарды тарту және халықтың теріс көші-қонының алдын алу арқылы агроөнеркәсіптік кешеннің адами әлеуетін теңдестірудің жедел қажеттілігіне байланысты әлеуметтік компонентті міндетті есепке алу;

- ауыл шаруашылық саласының білім беру базасының жоспарланған сұранысына сәйкес тепе-теңдік арқылы ауыл адами капиталын қалыптастыру;

- жеке қосалқы инвесторларды тартудың балама әдістерін қолдану (жеңілдетілген несиелер, лизинг).

Бұл тек негізгі, жалпы бағыттар, өйткені агроөнеркәсіптік кешеннің әр саласының өзіндік ерекшеліктері бар. Бірақ көрсетілген негіз экономиканың аграрлық секторында МЖӨ институтын дамыту үшін қажетті шарт болып табылады.

Экономикалық және әлеуметтік аспектілер арасындағы ажырамас байланыс адами капиталды сақтау мен көбейту маңыздылығын осы саладағы кез келген міндеттемелерді жүзеге асырудың негізі ретінде көрсетеді.

дарға арналған мемлекеттік бағдар-ламасы.- Астана, 2017.- 217 б.

6 Нечаев, Н.Г. Перспективы развития АПК на основе государственно-частного партнерства / Н.Г. Нечаев, А.И.Солодовник // Вестник аграрной науки.- 2017.- №6.- С. 142–147.

7 Конуспаев, Р.Қ. Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік: мәселелері және жетілдіру жолдары: монография / Р.Қ. Конуспаев, А.Т. Конуспаева. – Алматы: Cyber Smith, 2019.- 128 б.

8 Закирова, Э.Р. Государственно-частное партнерство: аспекты применения в аграрной сфере / Э.Р. Закирова // Вестник Воронежского государственного университета инженерных технологий.- 2017.- №4.- С. 260-266.

9 Голубков, М.А. Государственно-частное партнерство в области развития сельского хозяйства / М.А. Голубков // Рос-сийский внешнеэкономический вестник.- 2016.- № 9.- С. 30-40.

10 Ковалева, И.В. Устойчивое развитие сельского хозяйства в условиях государственно-частного партнерства/ И.В. Ковалева, Д.В. Рожкова // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. -2017.- №10. – С. 190-193.

References

1 Rankin, M. Public-private partnerships for agribusiness development – A review of international experiences / M. Rankin, E. Gálvez Nogales, P. Santacoloma, N. Mhlanga, C. Rizzo. – Rome: FAO, 2016.-183p.

2 Zhumagulov, T.S. Analysis of foreign experience of public support of the agro-industrial complex. The importance of using public-private mechanism / T.S. Zhumagulov // Public-private partnership.- 2020.- № 2.- P. 28-30.

3 Soltangazinov, A.R. Public-private partnership in establishing regional tourist clusters / A.R. Soltangazinov, B.M. Serikbaeva, G.K. Isenova // Problems of AgriMarket.- 2020.- № 1.- P. 53-60.

4 Soltangazinov, A.R. Public-private partnership of the Republic of Kazakhstan in terms of project approach / A.R. Soltangazinov, M.A. Amirova, G.K. Isenova // Problems of AgriMarket.- 2019.- № 3.- P. 68–75.

5 The State program on agro-industrial complex development of the Republic of Kazakhstan for 2017–2021.- Astana, 2017.- 217 p.

6 Nechaev, N.G. Prospects for agro-industrial complex development on the basis of public-private partnership/ N.G. Nechaev, A.I. Solodovnik // Bulletin of Agrarian Science.- 2017.- No. 6.- P. 142-147.

7 Konuspaev, R.K. Public-private partnership: problems and ways to improve: monograph / R.K. Konuspaev, A.T. Konuspaeva. - Алматы: Cyber Smith, 2019.-128 p.

8 Zakirova, E.R. Public-private partnership: aspects of application in agricultural sector / E.R. Zakirova // Bulletin of the Voronezh State University of Engineering Technologies.- 2017.- No. 4.- P. 260-266.

9 Golubkov, M.A. Public-private partnership in the field of agricultural development / M.A. Golubkov // Russian Foreign Economic Bulletin. - 2016. - No. 9. - P. 30-40.

10 Kovaleva, I. V. Sustainable development of agriculture in the context of public-private partnership / I.V. Kovaleva, D.V. Rozhkova // Bulletin of the Altai State Agrarian University. - 2017.- No. 10. - P. 190-193.

Информация об авторах:

Конуспаев Руслан Курмангажович, кандидат экономических наук, доцент кафедры «Финансы и менеджмент», Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан, konuspaev@list.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3120-1898>

Демесинов Талғат Жумабекович, кандидат экономических наук, ассоциированный профессор, профессор кафедры «Финансы и менеджмент», Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан, demesinov73@list.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9414-5504>

Таипов Тимур Алчинович, к.э.н., профессор, профессор кафедры «Финансы», Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан, ttaipov@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2360-2077>